

ДЕЈАН ЂОРЂЕВИЋ*
ТИЈАНА ДАБОВИЋ

СЕДАМ МОДЕЛА ПЛАНИРАЊА

Извод: Задатак овог рада је да пружи преглед најутицајнијих модела планирања који су развијени у другој половини 20. века. Сваки од седам модела је представљен на начин на који га описује тзв. техничка литература теорије планирања. То значи да су анализирани само главне нити око којих је плетена теоријска дискусија – ма какав покушај да се барем делом осветле сви аспекти форми и стилова планирања у овом периоду продужио би овај преглед у бесконачност. Стога такву детаљност у овом раду не треба ни тражити – моделима планирања је у стварности посвећен толики број књига да би се њима могла опремити солидна библиотека.

Кључне речи: модели планирања, стилови планирања, теорија планирања, 20. век.

Увод

У последње четири деценије дискусија у теорији планирања се водила око различитих модела планирања – ако се под моделом подразумева «схватање планирања». Укратко ћемо дати осврт на седам најзначајнијих модела планирања од којих, изузев једног, сви припадају групи тзв. нормативних, политичких модела планирања и који су, без изузетка, сви још увек у повременој или сталној употреби свуда где се планира простор (Ђорђевић Д., Дабовић Т., Живак Н., 2008). Овим прегледом нису обухваћени технички модели планирања, као што су нпр. урбано, саобраћајно или пејсажно, нити интердисциплинарни модели/приступи (системски) којима је превасходан циљ повезивање секторских приступа планирању (о могућностима интеграције планских приступа и области види Дабовић Т., Ђорђевић, Д., 2008).

Модели планирања ће бити представљени следећим редом:

- Рационални модел планирања;
- Адвокатски модел планирања;
- (Нео)Марксистички модел планирања;
- Модел једнакости у планирању;
- Модел социјалног учења и комуникативне акције;
- Радикални модел планирања;
- Либерални модел планирања.

Рационални модел планирања

Рационални модел планирања је био извор и инспирација за готово све остале моделе, који представљају или модификацију рационалног модела или реакцију на

* др Дејан Ђорђевић, ванредни професор, Универзитет у Београду - Географски факултет, Београд

мр Тијана Дабовић, асистент, Универзитет у Београду - Географски факултет, Београд
Рад представља резултате истраживања пројекта 146010 које финансира Министарство науке и технолошког развоја Републике Србије.

њега (или против њега). У свом данас класичном чланку Мејерсон и Бенфилд описују основне фазе/кораке овог модела као (Meyerson, M. and Banfield, E.C., 1955):

1. Анализа ситуације,
2. Формулисање циљева,
3. Дефинисање могућих праваца акције ради постизања тих циљева,
4. Поређење и вредновање последица тих акција.

Након појаве поменутог чланка, дословце безбројан број варијација основног модела је презентован и разматран од стране теоретичара планирања. Различити аутори су поједине кораке поређали и описали на различите начине – неки једноставно, а неки врло софистицирано – али су основни принципи остали непромењени (види нпр. Simon, H.A. 1965, Muller, J., 1992).

Овај модел подразумева да се процес планирања мора спровести по прецизној процедури, корак по корак. Сваки појединачни корак има своје субкораке, а као додатак и свака од планских варијанти најчешће има своје субздатке; постоји и принцип повратне спреге између основних корака. Тако на пример, анализа специфичне ситуације за потребе планирања може се обавити на основу личног увида о стању на терену, анализом секундарних података, емпиријским истраживањима или комбинацијом сва три облика.

Рационални модел се у техничкој литератури на енглеском језику назива још и «синоптички» (Hudson B.M., 1979) или «рационално-интегрални» (Sandercocck L., 1998). Мејерсон и Бенфилд су термин «рационално» (у смислу «рационално одлучивање») дефинисали на следећи начин:

– Онај који одлучује разматра све варијанте/алтернативе (могуће правце акције) које су у датом тренутку могуће сагласно са ситуацијом и у светлу исхода који жели да постигне;

– Он идентификује и вреднује све последице које би настале усвајањем појединих варијанти, односно предвиђа како ће се укупна ситуација променити услед акције коју би предузео;

– Бира варијанту која доноси најбоље резултате у односу на жељене исходе, односно постављене циљеве.

Сумарно речено, основне одлике рационалног модела су јасноћа циљева, објективност и прецизност вредновања, висок степен интегралности синтезе и, где год је то могуће, квантификација вредности и примена математичке анализе (Lindblom C., 1959).

У периоду између 1945. и 1970. године рационални модел је на велика врата ушао у многа поља људских активности. Нису га користили само планери и урбанисти, већ и приватне корпорације, политичари, јавна администрација итд. Посебни приступи попут операционалних истраживања, системског приступа и кибернетике дали су рафинман методологији и оруђима овог модела. Овај модел је доминирао у планирању и на Западу и на Истоку током «златних 1960-тих», у доба оптимизма – сматрало се да се помоћу пажљивог планирања може доћи до решења које значе напредак. По речима једног хроничара «..у просторном планирању...нема проблема, само решења» (Catton W.R., 1980).

У то доба за планере који су користили рационални модел било је видљиво да ће напредак науке и технологије учинити свет бољим. Планери су у то доба сматрани «стручњацима» који су своје анализе и оцене давали на «објективан» начин, «професионалном експертизом», ради задовољавања «јавног интереса». Ако тај интерес баш и није био детектован у циљевима плана, јесте доцније – у јавној расправи. Сматрало се да је говор чињеница/истине права моћ – то су неретко сматрали и политичари. Појам «јавног интереса» је при томе мало анализиран по себи – узиман је као аксиом, здраво за готово, а постојала је и нормална претпоставка да

планске комисије и тела која доносе одлуке чине појединци који поседују довољан степен аутономије и ауторитета да свој посао раде на основу «рационалне анализе», те да по истом основу и спроводе своје одлуке тј. план.

Разбијање илузија о ефикасности рационалног модела почело је 1970-тих година, заједно са надлазећим облацима глобалне економске кризе. Технократизам овог модела све је више замењиван приступима који су били више социо-политички засновани. Критикован је «корак по корак» систем; свака од фаза је критички анализирана, а права поплава дискусија се бавила проблематичношћу основних појмова као што су «објективно», «рационално», «оптимално», «експертиза», и сл. Модел је описан као: превише позитивистички (сувише се ослања на науку и технологију), неисторијски и, што је најчешће спомињано, аполитичан (March J.G., 1982, Alexander E.R., 1984, Popper J.K., 1987, Mandelbaum, S.J., Mazza, L. and Burchell, R.W. eds., 1996). Рационални модел је игнорисао чињеницу да је планирање условљено важећим системом норми и вредности – што је домен политике. Критикован је и због тога што несвесно подржава «status quo», што је усмерен «одозго на доле», што подржава постојећи политички естаблишмент и што свесно заступа интересе више и средње класе, поред осталог (Faludi A., 1996). Као реакција, појавило се више супротних приступа као што су «мешано скенирање» или «пробијање кроз благо» (Ђорђевић Д., 2004).

Но, упркос критикама, рационалном моделу се мора признати несумњива снага која лежи у прецизности и једноставности, у презирању импровизације и *ad hoc* одлучивања: напokon, свака се ситуација у простору мора анализирати овако или онако, циљ се мора поставити – какав такав, никад не постоји само један пут до његов осварења – дакле постоје варијанте, оне се морају вредновати и на крају мора се преломити какву врсту акције у простору треба предузети. Ипак, валидност рационалног модела биће јаснија ако се проуче други модели у планерском репертоару.

Адвокатски модел планирања

Једна од првих алтернатива рационалном моделу дошла је у форми адвокатског модела планирања. Модел је развијен 1960-тих година у САД као реакција на екстремно технократски и политички «одозго-надоле» приступ планирању који одликује рационални модел, а постао је познат стручној јавности након публикација радова Давидофа и Реинера (Davidoff P. and Reiner T.A. 1962, Davidoff P., 1965).

Модел је заснован на схватању да «јавност» није монолитна, хомогена група, већ скуп различитих интересних група. Такође је препознато да су моћ и приступ ресурсима све само не једнако дистрибуирани међу грађанима у плуралистичком друштву – неки су богати, а неки сиромашни, једни су образовани а други нису, итд. Расправљајући на тему циљева теорије планирања и констатујући да се не зна унапред који је групни интерес представљен као «јавни интерес», Давидоф је тврдио да је то заправо политичко питање а не тема научног планирања, и захтевао од планера да уђу у политичку арену.

Као последица оваквог виђења, адвокатско планирање захтева израду више планова, за сваку групу интереса посебно, насупротив идеји јединственог – интегралног плана из рационалног модела. У основи адвокатског приступа се налазе питања: Ко је колико добио и зашто? Ко је фаворизован а ко је изостављен?, односно, дискусија и преговори на ту тему. Сам модел функционише на начин аналоган правном систему – адвокат (у овом случају планер) помаже «угроженима» да бране свој интерес од «моћника». Као пример су узети инвеститори и власници некретнина са једне, односно они који плаћају кирију, са друге стране. Као аксиом овог модела се узима тврдња да политички лобији утичу на планске одлуке, те планер лобира за ову другу,

слабију групу, тако што обилази сиромашне четврти и проучава стање на терену, организује протесте грађана и артикулише и брани њихове интересе пред планском комисијом и скупштином.

И поред чињенице да је овај модел боље осветлио свакодневну праксу планера и поставио оправдана питања преиспитивања норми и вредносног система, у свакодневном животу је његова примена наишла на тешкоће. Оне се нису огледале у недостатку експертског знања и воље да се нешто учини, већ у стварној моћи планера да на одлуке утиче (проблем латитуде планера). Чак ни аналогија са правним процесом и изигравање адвоката није уопште функционисала добро: није било, наиме, независне треће стране која би у дискусији играла улогу непристрасног судије. Политички конфликти се решавају компромисом и преговорима, тако да је улога адвокатских планера била компромитована кад се и компромисна решења нису материјализовала. Тако се у пракси дошло до ситуације да су планери – адвокати бивали оптужени за опструкцију планова, јер нису давали одговарајуће алтернативе. Штавише, свака од ових акција је била обојена индивидуалним склоностима и симпатијама појединих планера, који су при томе тежили да њихове акције имају што већи политички одјек. Планери су се, под маском заштите угрожених категорија грађана, у стварности више бавили самопромоцијом и сопственом каријером (и профитом): критике су ишле дотле да је овај модел назван и «моделом манипулације» (Peatty L., 1968). Критикујући овај модел, Гудман је у својој књизи под називом «После планера» (1972) је описао планере као агенте социјалне контроле, односно «меке полицајце» политичког система. Након укључивања у процес планирања, тврдио је, сиромашни су напослетку бивали још сиромашнији.

Са пуним поверењем у просветљену плуралистичку демократију, а покушавајући да исправи недостатке рационалног приступа, Давидоф је креирао модел без конкретног механизма за решавање конфликта произашлих у току дискусија о планским решењима. Иако је проширио и боље осветлио улогу планера у процесу планирања, није допринео промени структуре моћи. Но, изазвао је плаву лавину реакција у планерској заједници, која је била одлучна да пронађе модел који би адекватно заменио и рационални и адвокатски. Као што је то уобичајено, разматрања су отишла у дивергентним смеровима: из тих расправа су као резултат формулисани (нео)Марксистички, либерални, радикални, модел једнакости и модел социјалног учења и комуникативне акције.

(Нео)марксистички модел планирања

На крају 1960-тих и почетком 1970-тих година, у капиталистичким земљама се појавио модел планирања као реакција на (нео)Марксистичке анализе о структурним односима између планирања и капиталистичког друштва, од којих су најпознатије Лефеврова (Lefebvre H., 1968) и Кастелсова (Castells M., 1977). Ово тумачење каже да је планирање првенствено и у потпуности политичка активност капиталистичке државе (баш као и у социјализму – *примедба аутора*). Последице, планер се више не сматра експертом или специјалистом, већ оруђем капитала са прилично наивним идејама о актуелним полугама и инструментима моћи, чији је он послушни пион без могућности изласка из игре.

Нео-марксистичка линија размишљања, која представља оштру критику такозваног буржуаског планирања у служби капиталистичке државе, била је (и остала) идеја – водиља многих наставних програма на лево оријентисаним универзитетима. У својој познатој и признатој студији о развоју француског града, Кастелс (Castells M., 1978) је издвојио три функције планирања. У складу са налазима његове студије, просторно планирање је инструмент:

1. Рационализације и легитимизације;

2. Преговарања и медијације између различитих захтева многобројних група капитала; и
3. Регулатор или вентил притиска на радничку класу и уопште оне над којима се влада, када су мирни и кад протестују.

Без обзира шта је био објекат анализе неомарксистичких теоретичара (било производња, било потрошња или улога државе у акумулацији капитала и расподели добара), њихов закључак о улози планера увек је остајао исти: планери своје постојање дугују чињеници да су обичан сервис капитала, а наде да се стање може променити су илузорне све док систем постоји.

Са једне стране, развој ове линије размишљања био је чист изазов традиционалним школама мишљења у области планирања. Са друге стране, марксистичким моделом планирања повећан је ионако превелик јаз између теорије и праксе. Временом је постало јасно да применом (нео)марксистичког модела у просторном планирању долази до парализе политичке дебате (sic!).

Вредност (нео)марксистичког модела треба стога тражити пре свега у домену теоријске критике, а мање на пољу конкретног планирања. Овај модел још једном доводи у критички контекст појам «јавног интереса», инсистирајући на томе да је једини јасан интерес – класни интерес. Модел није пружио никакве нове дефиниције о задацима планера, нити је указао на могуће смернице његовог деловања – изузев укључивања у класну борбу. Генерални предлози да «планер мора бити онај који открива контрадикције и стога представља агента социјалних иновација» (Castells M., 1978), били су сувише уопштени и слаби да би у довољној мери инспирисали генерације планера.

Модел једнакости у планирању

Адвокатски планери из средине 1960-тих година деловали су примарно изван административних тела и планских комисија. Одлуке су, са друге стране, доношене искључиво унутар администрације. Стога је учињен напор да се планери укључе у њен рад, проналажењем прогресивних и социјално одговорних политичара – истомишљеника који имају склоности ка заштити обесправљених. Планери би у дебати која се води у политичкој арени могли да допринесу стручном аргументацијом: поново се идеја родила у САД, а њен главни промотер је био Норман Крумхолц, главни планер града Кливленда у Охају.

Заговорници овог модела су свесно тражили начин да се изврши прерасподела моћи, ресурса и могућности партиципације, од богатих који имају више ка сиромашнима који имају мање. У основи је овај модел, баш као и адвокатско планирање, претпостављао да планери не оперишу насупрот официјелној политици него у сагласју са њом, трудећи се да је побољшају, уз помоћ наклоњених политичара. Слично рационалном моделу, сматрало се да планер јесте експерт и да се он налази не на маргини збивања, већ на главној сцени. За разлику од адвокатског модела у коме планер обилази сиромашна предграђа, модел једнакости смешта планера директно у политичку арену. Заговорници овог модела истичу значај дијалога унутар и изван администрације – наравно да планер разговара и са онима који су погођени последицама реализације официјелних политика, али његов превасходан задатак је давање интервјуа, писање говора министрима, градоначелницима и другим званичницима (Krumholz N. and Forester J. 1990). При томе планер има улогу стручног саветника: да прикупи информације, анализира их, формулише проблем и прикаже општа (могућа) решења. Он је, другим речима, пропагандиста и препознатљиви заступник за штампу и медије, који дискусију усмерава у жељеном правцу и ка специфичним темама. Као и у рационалном моделу, планер је активно ангажован у политици «одозго – надоле» и практично говори са позиција моћи.

Постоји вишеструки ризик за планера уколико активно примењује овај модел. Променом власти, по природи ствари, планер иде у опозицију. При томе, има два подједнако лоша избора: или ће преко ноћи променити мишљење, односно страну и тиме окрњити професионални углед, или ће остати доследан, па трпети премештај на инфериорно радно место или «стављање на лед». У САД су неретко такве промене власти доводиле до губљења радних места и незапослених планера (Krumholz N., 1994). Ако овај модел има поенту, она гласи да планер мора бити мобилан, јер његов напор има ефекта само док је његова странка на власти.

Модел социјалног учења и комуникативне акције

Са својом идејом адвокатског планирања Давидоф је настојао да политички процес отвори за оне на које планирање има утицај, прокламујући конкуренцију између различитих планова. Планери-адвокати су у том маниру радили у корист сиромашних, нудећи своје експертско знање и услуге. Током времена, исти су научили другачију лекцију, што је довело до појаве модела социјалног учења и комуникативне акције (Friedmann J., 1973).

У пракси је, наиме, установљено да све више и више грађана у планираним подручјима поседује значајне техничке способности, те да између схватања планера и грађана које они репрезентују постоји јаз – који је на почетку покриван немумштим техничким жаргоном. Суочени са конфликтом експертског знања планера и животног искуства грађана, планери – адвокати су извели мудар закључак да ни једна од страна у спору нема све одговоре. Стога су предложили да обе стране раде заједно у контексту процеса учења, у циљу постизања комплементарности ставова. Фридман је то назвао «трансактивни стил планирања». И овај модел подразумева дијалог, вредносне системе и узајамно уважавање – што процес траје дуже, ставови постају све ближи и ближи.

На основу истих основних запажања да је планирање интерактивно, односно да представља комуникативну акцију, током 1970-тих и 1980-тих година еволуирала је идеја о планирању као комуникативној пракси. Инспирисана радом Форестера (Forester J., 1989), а заснивајући се на концепту комуникативне акције формулисаном од стране немачког филозофа Јургена Хабермаса (критичка теорија тзв. Франкфуртске школе), група планера је предложила модел «комуникативне рационалности» као zgodnu замену за рационални модел (Flyvbjerg B., 1998). Форестер је ову теорију назвао «критичко планирање». За њега планирање је примарно везано за постављање питања и критичко слушање да би се у контексту дијалога дошло до заједничких сазнања, апострофирајући при томе пажњу (на супрот владајућој непажњи). Одлучујући фактор само-рефлективности планера је чојство – мерење речи и своје позиције у дискусији. Слушајући приче о проблему у простору који треба решити, планер полако долази до сазнања о актуелном распореду снага и дијапазону могућих варијанти решења проблема у оквиру датих околности.

За планере је идеја о комуникативној пракси привлачна јер од њих не захтева да играју улогу непристрасног експерта. Супротно, пружа им могућност оријентације ка нормативним, политичким темељима. Контекст планирања има, дакле, јаку социјалну компоненту, те омогућује планеру да рedefинише сопствену социјалну улогу. Нагласак није на томе колико планер зна, већ на који начин користи своје знање; не на способности решавања проблема већ на вештини отварања и усмеравања дебате. Новина овог модела је ново схватање експертског знања, и знања уопште. Динамичко знање добија предност над статичким (академским), а знање није привилегија само планера. Другим речима, мање је битно урадити анализу структура становништва –

важније је становништво активирати да учествују у процесу израде плана. Теорија комуникативне акције имплицира демократске аспекте планирања и стицања знања кроз отворену комуникацију.

Модел, наравно, има више слабости, баш као и Хабермасово учење:

1. Неки од грађана или неке групе не дискутују или им је то онемогућено;
2. Немају сви исто право, могућност и време за дискусију;
3. Учесници дискусије често немају разумевања за другачије ставове (искључивост);
4. Током дискусије постаје видљиво ко има стварну моћ а ко не, а онај који је има је обилато користи;
5. Учесници у дискусији имају често скривене намере, па тактика у дискусији скрива стратегијске циљеве (недостатак транспарентности).

Суштина слабости овог модела лежи у помало идеализованој слици стварности – иако Хабермас препознаје улогу моћи и структурних неједнакости, његов крајњи модел нема индикаторе моћи. Планирање се не одвија у идеалном свету без моћних, а овим моделом није прецизирано како би планер могао да оствари такав идеал.

Радикални модел планирања

Неки планери су имали другачије моралне норме у односу на потешкоће адвокатског модела (види: Heskin A., 1980). Планери – адвокати су, уопштено говорећи, ухваћени у нерешену дилему: као запослени у планској администрацији, не могу се озбиљно борити против сопствених планских комисија без озбиљних последица по себе. Стога се и не могу безусловно подредити интересима оних које заступају, односно желе да заштите – да би то били у могућности, морају напустити јавне институције.

Имајући у виду наведени преседан, развио се нови приступ планирању: радикални модел. Срж овог модела је суштински у следећем: као и заговорници модела социјалног учења и комуникативне акције, радикални планери се окрећу против доминације експертског знања, те остају отворени за учење кроз акцију или искуство и цене тако стечено знање. Насупрот колегама, они делују у јасној опозицији према владиним организацијама и/или економским интересима. Они макар делимично одбацују политички систем друштва и теже промени економских и политичких структура у настојању да елиминишу системске неједнакости. Консеквентно, радикални планери заобилазе традиционалне методе и скупштинске процедуре, фаворизујући деловање ван система. Овај модел је нашао примену у многим областима: од иницијатива стамбено угрожених и бескућника, покрета зелених и миротвораца, све до урбаног планирања.

Радикални планери на тај начин нуде нову дефиницију онога што планер ради, али и ново значење појма «планер». Ради се, ни мање ни више, о новом професионалном идентитету: уместо рада у професионалној заједници, планер се мора осамити да би био у служби обесправљених. Другим речима, планер мора радити као «слободни стрелац», а угрожене никако не посматра као клијенте већ мора или постати један од њих или, у блажем случају, исказивати према њима солидарност. Акција је пре свега усмерена на оне области које су изван домаћаја ефикасног дејства система, а димензионирана је и усмерена тако да се у што краћем року постигну видљиви резултати.

Применом радикалног модела, изузев у специфичним и локализованим околностима, нису постигнути стимулативни и пажње вредни резултати. Најбољи доказ за ову тврдњу су успеси еколошких покрета (Schonwandt W., 2008). За овај модел везују се бројне недоумице – једна од најзначајнијих је да се радикално планирање брзо сусреће са правним и финансијским баријерама, те ефекти акције

губе на снази. Инсистирање на нпр. смањењу обима приватног превоза аутомобилима не може постати стварност уплитања институција система, које постојеће прописе морају променити или увести нове. Да би био иоле ефикасан, у друштву какво познајемо, радикални модел се мора примењивати у транзиционом периоду. Другим речима, ако се избори за промену, радикални планер мора избећи судбину да постане део новог система који је створио. Надаље, радикални планер мора баратати са јасном дистинкцијом појмова «ми» и «они», што значи да је крајње симплифицирана улога државе/система са једне стране, односно крајње идеализована друштвена група којој планер служи. Нажалост, група «обесправљених» је све само не хомогена скупина. Она је окупљена само око заједничког интереса или паролe: доле богати!, доле странци!, доле тајкуни! доле иноверци!, итд. Сумарно речено, тешко је бити радикалан планер у плуралистичким друштвима.

Поред реченог, проходност радикалног модела планирања зависи од величине групе и броја расположивих планера – како се акција шири и добија на масовности, јача тенденција да се акција организује, да се одреде вође и успостави хијерархија, да се одреде делегације, што временом доводи до истих слабости због којих је критикован постојећи систем.

Либерални модел планирања

У контексту либералног модела планирања, појам «либерално» треба разумети као «laissez-faire». Схватање овог модела у основи подразумева да је (просторно) планирање потребно само онда када не функционишу механизми «слободног тржишта», односно «тржишне економије». Другим речима, треба пустити да се процеси у простору одвијају спонтано, на свој начин (Sorensen A.D. and Day R.A., 1981, Sorensen A.D., 1983). Уместо да се у погледу заштите становништва, природе и др. ослони на планирање, заговорници овог модела сматрају да је (за заштиту истих) довољан ослонац веровање у индивидуална (својинска) права, интерес појединца у максимизацији сопственог благостања, те снага уговора којим појединци регулишу међусобне односе.

У овом моделу планирање се посматра као средство подршке и експанзије слободе деловања и могућности само-реализације у оквиру концепта слободног тржишта; као инструмент заштите права појединца и регулатор нежељених последица које се јављају услед индивидуалних (несмотрених) акција; те као компензација општег интереса насупрот правима појединца. У позадини овог приступа налазе се максиме више економских и економско-политичких теорија: што је могуће мање планирања, и само онолико планирања колико је заиста неопходно. Коришћење ресурса (моћи, новца, итд.) за потребе планирања види се као нужно зло, које треба избегавати кад год је то могуће.

Либерални модел планирања поседује неколико предности. Заговорници либералног приступа често поентирају у дискусијама када указују на нерална и неостварена очекивања од решења из просторног плана. Они упозоравају, не без основа, на претерану манију регулације и планирања и, уместо тога, прокламују дерегулацију. Слабости овог модела су, ипак, значајне – концепт слободног тржишта подразумева читав низ тешкоћа. Прво, слобода тог тржишта је релативна јер оно функционише у складу са бројним имплицитним и експлицитним правилима. Надаље, тржиште је заиста слободно само за оне који задовоље одређене иницијалне захтеве: финансијска средства, потребан ниво знања, време итд. За све остале приступ је забрањен, што значи да је циљ заштите права појединца само условно реализован. Другим речима, док либерални модел планирања инкорпорира концепт «слободе», истовремено игнорише концепте попут «једнакости» (Ћорђевић Д., Дабовић Т., 2007).

Напоследку, слабост либералног модела је редукован концепт планирања који је сведен на «јавно планирање». Превиђа се, дакле, неопходност укључивања приватног сектора у процес планирања у значајнијем обиму, у циљу преживљавања на слободном тржишту – било какво разумно и одговорно управљање ресурсима, били они јавни или приватни, заиста није могуће без планирања.

Закључак

У овом кратком прегледу сумарно је дискутовано о седам модела планирања. То су:

(а) Рационални модел планирања, који је критикован као сувише позитивистички, аполитичан и неисторијски;

(б) Адвокатски модел, који се фокусира на «хендикепиране», «обесправљене», «нерепредстављене», односно на питање дистрибуције («ко шта добија и колико, и зашто?») и «ко је привилегован, а ко није?»), и који од планера захтева израду више различитих планова уместо једног-интегралног;

(в) Нео-марксистички модел планирања, са његовом идеологијом као постаментом;

(г) Модел једнакости, који подразумева повезивање планера са политичарима који деле исти систем вредности;

(д) Модел социјалног учења и комуникативне акције, у коме планер више није «експерт». Напротив, практична знања и животно искуство сваког грађанина се узима у обзир, те овај модел подразумева да обе стране (то јест планери и грађани) уче једна од друге – важан је дијалог, споразумевање и заједничко прихватање вредности;

(ђ) Радикални модел планирања, када планер игнорише администрацију, као и

(е) Либерални модел планирања, у коме је планирање минимизирано у односу на механизме «слободног тржишта».

Сваки од поменутих модела поседује властите методе, сет неопходних података, професионалних способности и стилова, као и сопствено институционално окружење. Такође, у свакодневној пракси они се често међусобно преплићу.

Литература

- Alexander, E.R. (1984). After Rationality, What? *Journal of the American Planning Association* 50, 62-69.
- Alexander, E.R. (1992). *Approaches to planning: Introducing Current Planning Theories, Concepts and Issues*. Luxemburg: Gordon and Breach Science Publishers
- Castells, M. (1977). *The Urban Question: A Marxist Approach*. London: Edward Arnold
- Castells, M. (1978). *The Social Function of Urban Planning: State Action in the Urban-Industrial Development of the French Northern Coastline*. In Castells, M. *City, Class and Power*. London: Macmillan, 62-92.
- Catton, W.R. (1980). *Overshoot: The Ecological Basis of Revolutionary Change*. Urbana: University of Illinois Press
- Davidoff, P. and Reiner, T.A. (1962). A Choice Theory of Planning. *Journal of the American Institute of Planners* 28, May, 103-115.
- Davidoff, P. (1965). Advocacy and Pluralism in Planning. *Journal of the American Institute of Planners* 31, November, 331-338.
- Dabović, T., Đorđević, D. (2008). Ka rekonstrukciji teorije planiranja. *Glasnik Srpskog geografskog društva*, 88 (3), 37-50.
- Đorđević, D. (2004). *Uvod u teoriju planiranja*. Beograd: Geografski fakultet
- Đorđević, D., Dabović, T., Živak, N. (2008). Osvrt na prostorno planiranje na početku 21. veka. *Glasnik Geografskog društva Republike Srpske*, 12, 37-87.
- Đorđević D., Dabović T. (2007). Velike dileme prostornog planiranja. *Zbornik radova Geografskog instituta „Jovan Cvijić“ SANU*, broj 57. 55-60.
- Faludi, A. (1996). Rationality, critical rationalism, and planning doctrine. In S.J. Mandelbaum, L. Mazza, & R.W. Burchell (Eds.) *Explorations in Planning Theory*, New Brunswick, NJ: Center for urban policy Research, 65-82.

- Flyvbjerg, B. (1998). Empowering Civil Society: Habermas, Foucault and the Question of Conflict. In Douglass, M. and Friedmann, J.(eds). *Cities for Citizens. Planning and the Rise of Civil Society in a Global Age.* Chichester, New York: John Wiley&Sons, 187-211.
- Forester, J. (1989). *Planning in the Face of Power.* Berkeley: University of California Press
- Friedmann, J. (1973). *Retracking America: A Theory of Transactive Planning.* New York: Anchor Press
- Goodman, R. (1972). *After the Planners.* London: Penguin
- Heskin, A. (1980). Crisis and Response: An Historical Perspective on Advocacy Planning. *Journal of the American Planning Association* 46, 50-63.
- Hudson, B.M. (1979). Comparison of Current Planning Theories: Counterparts and Contradictions. *Journal of the American Planning Association* 45, 387-405.
- Krumholz, N. (1994). Dilemmas of Equity Planning: A Personal Memoir. *Planning Theory* 10/11, 45-58.
- Krumholz, N. and Forester, J. (1990). *Making Equity Planning Work.* Philadelphia: Temple University Press
- Lefebvre, H. (1968). *Le Droit a la ville.* Paris: Editions Anthropos
- Lindblom, C. (1959). The Science of "Muddling Through". In Stein, J.M.(ed.)(1995). *Classic Readings in Urban Planning.* New York: McGraw-Hill, 35-48.
- Mandelbaum, S.J., Mazza, L. and Burchell, R.W.(eds)(1996). *Explorations in Planning Theory.* New Brunswick, New Jersey: Rutgers, Center for Urban Policy Research
- March, J.G. (1982). Theories of Choice and Making Decisions. *Society* 20, 29-39.
- Meyerson, M. and Banfield, E.C. (1955). *Politics, Planning and the Public Interest: The Case of Public Housing in Chicago.* London: The Free Press of Glencoe
- Muller, J. (1992). From Survey to Strategy: Twentieth Century Developments in Western Planning Method. *Planning Perspectives* 7, 125-155.
- Peatty, L. (1968). Reflections on Advocacy Planning. *Journal of the American Insitute of Planning* 31(4), 331-338.
- Popper, J.K. (1987). *Das Elend des Historiyismus.* Tubingen: Mohr
- Sandercock, L. (1998). *Toward Cosmopolis: Planning for Multicultural Cities.* Chichester: John Wiley&Sons
- Schönwandt, W.L. (2008). *Planning in Crisis? Theoretical Orientations for Architecture and Planning.* Ashgate; Hampshire, U.K.
- Simon, H.A. (1965). *The Shape of Automation for Men and Management.* New York: Harper&Row
- Sorensen, A.D. and Day, R.A. (1981). Libertarian Planning. *Town Planning Review* (52); 390-402.
- Sorensen, A.D. (1983). Toward a Market Theory of Planning. *The Planner* 69(3), 78-80.

DEJAN ĐORĐEVIĆ*
TIJANA DABOVIĆ

SEVEN MODELS OF PLANNING

Abstract: The task of this paper is to give an overview of the most influential models of planning that have been developed during the second half of the 20th century. We will present each model of planning just as it is discussed in the technical literature of planning theory. In doing so, we will only trace the main lines along which the planning – theoretical discussion has developed, even though there obviously are many different approaches to planning over and above what we will discuss here, i.e. any list of planning forms and styles could be extended almost indefinitely. Any approach that lies beyond these main lines of development will not be considered beyond this point.

Key words: Planning Models, Planning Styles, Planning Theory, 20th century.

Introduction

During the last four decades, inside the planning theory the discussion was led about various models of planning – and by model we mean “comprehension of planning”. We will briefly summarize seven of the most significant models, which are with one exception, all normative, political models of planning and all are without exception still being used, permanently or temporarily, everywhere where the territory is being planned. (Đorđević D., Dabović T., Živak N., 2008). This overview does not include technical models of planning such as, urban, transport or landscape planning nor those interdisciplinary models/approaches (systematic) which have as a primary goal integration of sector approaches of planning (about possibilities of planning approaches integration see Dabović T., Đorđević, D., 2008).

Models of planning will be presented in turn:

- The rational model of planning.
- The advocacy model of planning.
- The (neo)Marxist model of planning.
- The model of equity planning.
- The model of social learning and communicative action.
- The radical model of planning.
- The liberalistic model of planning.

The rational model of planning

The rational model of planning is the source and inspiration for most of the other models, which are either a modification or reaction to (or against) it. In their classic paper *Politics, Planning, and the Public Interest* (1955) Meyerson and Banfield describe the essential steps of this model as:

* **Dejan Đorđević**, PhD, assistant professor, Faculty of Geography, Belgrade

Tijana Dabović, Msc, assistant, Faculty of Geography, Belgrade

The paper contains the research results of the project 146010 financed by the Ministry of science and technological development of the Republic of Serbia.

It follows the publications on models of planning of Alexander (1992); Schönwandt (2008), Flyvberg (1998), Mandelbaum, Mazza, Burchell (1996), Hudson (1979), Sorensen, Day (1981) and Sorensen (1983).

1. Analyze the situation,
2. establish goals,
3. formulate possible courses of action to achieve those goals,
4. compare and evaluate the consequences of these actions.

After the publication of this paper, countless variations on their models were presented and discussed among planning theorists. Different authors have designated the individual steps in different ways, some subdividing them in a simple and others in a more sophisticated manner, but the basic principles stayed the same (see Simon, H.A., 1965, Muller, J., 1992).

The model is assuming that the steps are carried out in precise procedure, step by step. Each step has its own sub-steps, and as an addition each of the planning variants has its own sub-tasks and there are iterative loops between basic steps. In this way, for example, analysis of the specific situation can be made according to the personal insight of the situation on the field, by analyzing secondary data, by empirical research or through the combination of all three methods.

In the technical literature written in English, the rational model is also known as “synoptic” (Hudson B.M., 1979) or “rational-comprehensive” (Sandercock L., 1998). Meyerson and Banfield (1955) defined the term “rational” (in terms of “rational decision making”) as follows:

- The decision-maker is considering all variants/alternatives (possible courses of action) which are possible in the given moment and the situation in the light of the results he wants to achieve;
- He is identifying and evaluating all the consequences which would occur with the adoption of each alternative i.e., he predicts how the total situation would be changed by the course of action he might adopt, and
- he is choosing that alternative the probable consequences of which would be preferable according to his most desirable results.

In an overall, the basic characteristics of the rational model are the clarity of the goals, objectivity and precision of evaluation, a high degree of comprehensiveness of the synthesis and, where ever it may be possible, quantification of values and application of mathematical analysis (Lindblom C., 1959).

In the period between 1945 and 1970 the rational model entered in many fields of human activities. It was used not only by planners and architects, but by private corporations, politicians, public administration as well. Approaches such as operational research, system analysis and cybernetics helped to refine the model’s methodology. The model dominated Western and Eastern planning during the “golden 1960s”, the age of optimism – when it was thought that careful planning can result in solutions that mean progress. According to some chroniclers in planning “...there are no problems, only solutions” (Catton W.R., 1980).

At that time, planners who made use of the rational model assumed that the progress of science and technology will make the world a better place. Planner was considered an expert that provides “objective” studies, evaluations and analysis in public’s best interest. If that interest is not quite detected in the plan’s goals, it will be later, during the public discussion. The real power is placed in speaking the truth and presenting the facts – as it was often promoted by politicians at the time. The term “public interest”, however, was not enough analyzed – it was taken for granted as an axiom, and it was thought that planning boards and bodies are constituted from individuals that have sufficient autonomy level and authority to do they work based on “rational analysis”, as well as the power to subsequently bring plans to fruition.

Clouds of the economical crisis of the early 1970s cast the shadow on rational model efficiency. Technocratic approach of this model was being replaced with more socio-politically oriented approaches. “Step by step” system was being criticized; each phase critically analyzed, and a real discussion erupted about the disputed terms such as “objective”, “rational”, “optimal”, or “expertise”. Model was described as: too positivistic, meaning that it places too much faith in science and technology, ahistorical and mostly apolitical (March J.G., 1982, Alexander E.R., 1984, Popper J.K., 1987, Mandelbaum, S.J., Mazza, L. and Burchell, R.W. eds., 1996). The rational model ignored the fact that planning is influenced by norms and values which are in the domain of politics. It was also criticized for supporting the *status quo*, for being oriented “from the top down”, for supporting the political establishment and upper and middle class among other things (Faludi A., 1996). Discussion on rational model’s shortcomings produced various often opposite approaches such as “mixed scanning” and “muddling through” (Đorđević D., 2004).

However, despite the criticism, rational model has undoubted strength that lies in its precision and simplicity, in condemn of improvisations and *ad hoc* decision making: at last, every situation in a territory can be analyzed in one way or another, the goal has to be determined – what ever it may be, and there is never one way to reach it, therefore the variants are to be defined and they have to be evaluated so that at the end the adequate course of actions can be taken. Anyhow, the validity of the rational model will be more obvious when we explore other models on the planning repertoire.

The advocacy model of planning

One of the first alternatives to the rational model came in the form of the advocacy model of planning. Model was developed in 1960s America as a reaction to the excessively technocratic and “top-down” political approach that was dominating the rational model, and it became known to the public after the publication of works of Davidoff and Reiner (Davidoff P. and Reiner T.A. 1962, Davidoff P., 1965).

This model was based on the assumptions that “the public” is not a monolithic, homogeneous group, but rather a collection of different interest groups. It was also recognized that the power and the access to resources are everything but equally distributed among citizens in the pluralistic society – some are rich and some poor, some are educated others are not etc. Discussing about the goals of planning theory and claiming that there is no predetermined group interest defined as a “public interest”, Davidoff claimed that it is a political question and, consequently, he invited planners to enter a political arena.

As a consequence of this apprehension, advocacy model requires production of several plans, for each interest group separately, which is opposite to the idea of unique – integral plan that is proposing the rational model. In the foundations of this approach lies the question - Who is receiving, how much and why? Who receives preferential treatment, and who is left out? - as well as the discussions concerning these questions. The model itself works in a manner analogous to the legal system – a lawyer (in this scenario a planner) helps the “weak” defend their interests against “the powerful”. For example, there are investors and homeowners on one, and the ones who are paying the rent to them, on the other side. The approach grows out from the conviction that political lobbies are influencing planning decisions so planner is lobbying for the other, “weaker” side by visiting poor neighborhoods, studying the situation on the field, organizing citizens protests and articulating and defending their interests in front of planning boards and councils.

Despite the fact that this model illuminated the everyday work of planners and set justified questions about norms and value system, its actual practice came across numerous difficulties which were not concerning the lack of expert knowledge and a will to help things change but the lack of real power of a planner to influence decision making process

(the problem of the planner's latitude). Even the analogous manner with the legal process and lawyer act didn't function very well since in political, oppose to legal debates there is no such thing as an independent third party to play a role of an impartial judge. Political conflicts are solved through compromises and negotiation process. Hence, the work of advocacy planners was naturally called into question when necessary compromises failed to materialize. In practice, planners-lawyers were accused for obstructing plans rather than giving useful alternatives. Even more so, each action was colored by individual preferences and sympathies of individual planners which were, at the same time strived for the political repercussion of their actions. Planners, under the mask of protectors of underrepresented and disadvantaged, in reality were dealing with self-promotion and their own careers (and profits): critics went so far to call this model as the "manipulation model" (Peatty L., 1968). Criticizing this model, Goodman in his book "After the Planners" (1972) described planners as agents of social control, as "soft cops" of political systems. After being included in the planning process, the poor ones were at its end becoming even poorer.

With all the confidence in enlightened pluralist democracy, and trying to repair the shortcomings of the rational approach, Davidoff created the model without any concrete mechanism for solving conflicts that arise during the discussion about planning solutions. Though he enlarged and illuminated the role of planner in the planning process, he did not succeed in changing the power structure. He did, however, provoke an avalanche of reactions in planning community that was determined to find a model that could adequately replace both rational and advocacy model of planning. As usual, disputes went in divergent directions, the result of which are proposed models: "(neo)Marxist", "model of equity planning", "model of social learning and communicative action", "radical" and "liberalistic".

The (neo)marxist model of planning

At the end of the 1960s and at the beginning of the 1970s, a planning model emerged in capitalist countries as a reaction to the (neo)Marxist analysis of the structural relationships between planning and capitalist society, among which are the one of Lefebvre (1968) and of Castells (1977). These views are seeing planning as pure political activity in the capitalist state (just as it is in a socialist state). Consequently, planner is no longer seen as an expert, but as a tool of the capital with rather naïve ideas of the actual power relations in which he is deeply and inescapably involved.

The (neo)Marxist line of thinking, that presents sharp critique of the so-called bourgeois planning as a function of the capitalist state, was (and still is) the guiding idea of numerous towards the "left" oriented university planning departments. In his well known and acknowledged study of the development of the French city, Castells depicted three functions of planning. According to the findings of his study, spatial planning is the instrument of:

1. Rationalisation and legitimisation,
2. negotiation and mediation between different demands of the various group of capital, and
3. a regulator or valve for the pressure of the governed classes when they are calm and when they are protesting.

No matter what the object of analysis of the (neo)Marxist theorists was (production or consumption or the role of the state in relation to capital accumulation and distribution of the goods), their conclusion about the role of the planner stayed the same: planners owe their existence to the fact that they are mere service of the capital, and hopes for changing that fact are wishful thinking as long as this system exists.

On one side, the development of this line of thought was clear challenge to the traditional schools of planning. On the other side, the (neo)Marxist model of planning made the gap between the theory and the practice that was already too big even bigger. With time it became obvious that the application of the (neo)Marxist in spatial planning is paralysing the political debate.

The value of the (neo)Marxist, therefore should be looked mostly in the domain of the theory criticism, and less in the field of concrete planning. This model once again brings to the context of critique the term “public interest” insisting that the unique clear interest is the one of the class. Model didn't, however offer any new definitions of planner's tasks, nor did it pointed out the possible guidelines concerning what planners ought actually to do – other than to enter the class struggle. General suggestions to reveal contradictions and therefore, to represent the agent of social innovations were too abstract and weak to inspire generations of planners.

The model of equity planning

The advocacy planners from the mid 1960s operated primarily outside administrative bodies and planning councils. Decisions were, however, made exclusively inside the administration. For this reason, some planners put an effort to join in its activities with the help of like-minded progressive and socially responsible politicians in order to protect the disadvantaged. Planners could in the debate led in political arena give their contribution through expert argumentation: again the idea appeared in USA and its loudest promoter was Norman Krumholz, the chief planner of the city of Cleveland, Ohio.

The proponents of this model were consciously searching for a way to redistribute power, recourses and possibilities of participation, from “the powerful” towards “the disadvantaged”. In its foundation, this model was, just like the advocacy planning, assuming that planners are not operating against the official policy but in concordance with it trying to improve it using the help of favourable politicians. Similar to the rational model, planner was considered an expert whose position is not on the margin of the events, but on the main stage. Unlike the advocacy model in which planner is visiting poor neighbourhoods, the model of equity planning is placing a planner directly inside political arena. Also, the proponents of this model are emphasizing the importance of the dialog inside as well as outside the administration – planner is talking with those who are affected by the implementation of the official policy, but their primary task is to give interviews, write speeches for ministers, mayors and other officials (Krumholz N. and Forester J. 1990). Meanwhile, the planner is an expert advisor: he is gathering information, making analysis, formulating the problem and offering possible solutions. In other words, he is propagandist and recognizable person for the press and media, the one who is guiding the discussion in wanted direction and towards specific issues. Like in the rational model, planner is actively engaged in politics “top to bottom” and practically he is acting from the position of power.

Several risks for the planner exist in case he is actively implementing this model. In case the ruling majority in the government changes, the planner is moving to the opposition. In this case he has two equally bad choices to make: to change opinion overnight and derogate his professional reputation or to stay consistent and suffer the transfer to inferior position or being “put on ice”. This kind of changes of government in USA often led to job loss and unemployment of planners (Krumholz N., 1994). If this model has a lesson, it is to teach planners to be mobile, because their efforts are effective so long as they enjoy the support of the currently governing party.

The model of social learning and communicative action

With his idea of advocacy planning, Davidoff attempted to influence the opening of the political process for those affected by planning, thereby proclaiming a state of competition between various plans. Advocacy planners put their skills and services to the disposal of the disadvantaged. Over the course of time, however the same planners learnt another lesson which brought us to the next model – the model of social learning and communicative action (Friedmann J., 1973).

In practice, planners discovered that more and more inhabitants of the planned areas possessed significant technical skills, but they also became aware of the gap that existed between so-called experts and citizens – the gap that was only exacerbated by incomprehensible technical jargon. Confronted with the conflict between the expert knowledge of planners and the personal, lived knowledge of the inhabitants, advocacy planners wisely concluded that neither of these two parties had all the answers. Therefore, they suggested bringing two parties together in the context of learning process so that the complementarities between them could be achieved. Friedmann called this “transactive style of planning”. This model also assumes dialog, value system and mutual acceptance – so long the process continues, the different styles of thought are becoming better understood and conflicts easier to resolve.

Resting on the same basic observation that planning is interactive, which is to say that it is presenting the communicative action, during the 1970s and 1980s further line of thought evolved into an idea in which planning is seen as a communicative practice. Inspired by the work of Forrester (1989), and based on the concept of communicative action defined by the German philosopher Habermas (critical theory of so-called Frankfurt School), a group of planners suggested the model of “communicative rationality” as a replacement for the rational model (Flyvbjerg B., 1998). Forrester named this theory “critical planning”. In his point of view, planning is primarily attached to asking questions and listening critically in order to learn collectively in the context of a dialogue and emphasizing attentiveness (opposite to the ruling inconsideration). A deciding factor is the self-reflectivity of the planner who must scrutinize his words and position in the discussion. Listening the stories about the problems in the area that need to be solved he is slowly revealing the actual power relationships and the possible alternatives for solving the problems in circumstances at hand.

Planners find the idea of communicative practice attractive because it is not demanding them to search out an unbiased role. On the contrary, it is offering them the possibility to orient themselves towards normative, political foundations. Context of planning, therefore, has a strong social component which is allowing the planner to redefine his own social role. Emphasis is not put on how much the planner knows, but on the way in which he is using his knowledge; not on his ability to solve problems, but on his skills to open and guide the debate. The novelty of this model consists in a new understanding of expert knowledge and knowledge in general. Dynamic knowledge is favored over static, academic one, and one of its basic assumptions is that planners do not have the monopoly over knowledge. In other words, it is less important to analyze the population structure and more important to activate the population to participate in the process of plan making. The theory of communicative action implies democratic aspects of planning and knowledge acquisition through an open communication.

Model, of course, has certain weaknesses, just as Habermas learning does:

1. Some citizens or groups are not participating in the debate or they are disabled to do so,
2. Not all are provided with the same right, possibility or time to discuss;

3. Participants in the debate often do not have enough understanding for different opinions (exclusion);
4. During the discussion it becomes obvious who has the real power and who doesn't and the one who does is using it abundantly;
5. Participants in the discussion often have hidden intentions; therefore the use of tactics often hides strategic goals (the lack of transparency).

The essence of the model's weaknesses lies in an idealized picture of reality – even though Habermas recognized the role of power and structural inequity, his final model does not offer indicators of power. He desires an ideal situation in which planning is taking place in a world without the powerful ones, but he fails to provide directives for how we might actually achieve one.

The radical model of planning

Some planners extracted a different moral from the difficulties of the advocacy model (see e.g. Heskin A., 1980). Advocacy planners were generally caught in unsolved dilemma: as employees in planning administration they are not able to fight against their own planning bodies without suffering serious negative consequences. Therefore, they can not unconditionally commit to support the interests of the ones they are representing and defending. In order to do so, they have to leave public institutions.

Taking into account this precept, the new approach emerged in planning: the radical model of planning. The core of this model is as follows: just like the proponents of the model of social learning and communicative action, radical planners turn themselves against the domination of expert knowledge; they are open to the possibility to learn through action or experience and recognize the value of knowledge thus acquired. Unlike their colleagues, these planners act in clear opposition to governmental organisations and/or economic interests. They, at least partially, reject the political systems of society and try instead to change economic and political structures aiming to eliminate the systematic inequity. Consequently, radical planners abjure traditional methods and parliamentary procedures, preferring to work outside the system. This model found its application in many areas: from homeless initiatives to ecological parties and peace movements.

In this way, radical planners are offering new definition of what is planner doing, as well as new meaning of the term “planner”. It is regarding new professional identity: instead of working in professional community, planner needs to be isolated so he can work in the best interest of the underprivileged. In other words, planner has to work as a freelancer and as one of the deprived or at least to feel empathy towards them, but never to see them as clients. His actions are oriented to the areas that are out of reach of the system, and dimensioned and targeted so they give visible results in short-term.

Applying the radical model in practice, except under specific and localized circumstances, did not give simulative and worthy results. The best proof for this statement is the achievements of ecological movements (Schönwandt W., 2008). Numerous doubts are linked to this model – one of the most important ones regards its fast encounters with legal and financial barriers, which are weakening the effects of the action. Insisting, for example on decrease of the passenger-car traffic can not become a reality without involvement of institutions of the system that need to change existing regulation or introduce new ones. For the radical model to be efficient at all, in the society as we know it, it has to be applied during the transitional period. In other words, if radical planners do achieve some success in their struggle for a change, they have to avoid becoming a part of the new system they created. Furthermore, radical planner has to have a clear distinction of the terms “us” and “them”. This however implies an oversimplified role of the state/system, on one side, and extremely idealized social group to which planner belongs to, on the other. Unfortunately, the group of underprivileged is everything but homogenous. It is gathered only around

common interest or slogans against the rich, foreigners, tycoons, infidels etc. Generally, it is difficult to be radical planner in a pluralistic society. Beyond this, the practicability of the radical model depends on group-size and the number of accessible planner – as the action is spreading and gaining large membership, they tend to organize the action, determine the leaders, hierarchy and delegations. This is, ironically, creating the very weaknesses for which the previous system was criticized.

Liberalistic model of planning

In the context of the liberalistic model of planning, the term “liberal” stands for “laissez-faire”. Understanding this model basically assumes that (spatial) planning is necessary only when the mechanisms of the “free market” or “market economy” are not functioning. In other words, the processes on the territory should be allowed to “go their own way”, spontaneously (Sorensen A.D. and Day R.A., 1981, Sorensen A.D., 1983). Instead of leaning on planning when it comes to the protection of population, nature etc., the proponents of this model believe that for protecting them it is sufficient to trust in individual (ownership) rights, interests of the individuals in maximization of their own well-being, as well as in the strength of the contracts through which individuals are regulating relations between them.

In this model, planning serves the purpose of supporting and expanding the freedom of action and the possibilities of self-realization available within the context of the free market; protecting the rights of individuals and regulating unwanted consequences of (reckless) individual actions; and of providing compensation for infringements against individual rights. In the background of this approach maxim of several economic and economic-political theories is placed: as little planning as possible, and only as much as necessary. The use of resources (power, money etc.) in the service of planning is seen as necessary evil and to be avoided whenever possible.

The liberalistic model possesses several advantages. Its proponents often offer good arguments in the discussions when they are pointing their fingers to unrealistic and unrealized expectations from the solutions given in spatial plans. They warn, not without justification, against an exaggerated mania of regulation and planning, and instead proclaim “deregulation”. Weaknesses of this model are however, significant – since the concept of the free market implies many difficulties. First of all, the freedom of this market is relative because it is not functioning in concordance with numerous implicit and explicit rules. Further on, the market is really free only for those which satisfy certain initial demands: financial means, sufficient level of knowledge, time etc. for all others, access is forbidden, which is to say that the goal of individual rights protection is only relatively realized. Thus, while the liberalistic model of planning incorporates concept of “freedom”, it simultaneously ignores concepts such as “equality” (Đorđević D., Dabović T., 2007).

Finally, the weakness of liberalistic model is its circumscribed concept of planning, in which planning is confined to “public planning”. The necessity of incorporating the private sector into the planning process in order for it to survive is, however obvious – any kind of reasonable and responsible management of recourses, be they public or private, is not possible without planning.

Concluision

In this short overview we have discussed summary of seven different models of planning. They are:

(a) The rational model of planning, which was criticized for being too positivistic, apolitical and ahistorical;

- (b) The advocacy model of planning, focused on “the disadvantaged”, “the disfranchised” and “the underrepresented”, and thus on the question of distribution (“who is receiving what, how much and how?” and “who is privileged and who is not?”) which is demanding the production of several different plans instead of one – integral;
- (c) The (neo)Marxist model of planning with its attendant ideology;
- (d) The model of equity planning, which proposes planners ally themselves with politicians with whom they share the same value system;
- (e) The model of social learning and communicative action, in which the planner is no longer an “expert”. Rather, the practical knowledge and life experience of each inhabitant is acknowledged and it is understood that both parties (i.e., planners and inhabitants) can learn from one another – therefore, dialogue, communication and mutual acceptance are of great importance;
- (f) The radical model of planning, in which the planner ignores administration, as well as
- (g) the liberalistic model of planning in which planning ought to be minimized and left to the mechanisms of the “free market”.

Each of the mentioned models has its own methods, set of necessary data, professional skills and stiles, as well as its own institutional milieus. Also, in everyday practice they are often used in conjunction with one another.

References

See References on page 11.